

MAKTABGACHA TA'LIMDA INKLYUZIV MUHITNI YARATISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

Vaisova Gulnoza Kuzibayevna

Xorazm viloyati pedagogik mahorat
markazi "Maktabgacha, boshlang'ich
va maxsus ta'lim metodikalari"
kafedra mudiri

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv muhitni yaratishning zamonaviy yondashuvlari, innovatsion pedagogik texnologiyalar, pedagog-oila-mutaxassis hamkorligi va raqamli vositalarning inklyuziv ta'limdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuziyani rivojlantirishda mavjud tajribalar va istiqbolli yo'nalishlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, inklyuziv ta'lim, innovatsion yondashuvlar, individual rivojlanish dasturi (IRD), multisensorli ta'lim, pedagog-oila-mutaxassis hamkorligi, raqamli vositalar, art-terapiya, musiqa terapiya, psixologik qo'llab-quvvatlash, maxsus ehtiyojli bolalar, pedagogik innovatsiyalar, tarbiyachi malakasi, ijtimoiy integratsiya, rivojlanish monitoring.

Аннотация: В статье рассматриваются современные подходы к созданию инклюзивной среды в дошкольных образовательных организациях, инновационные педагогические технологии, сотрудничество педагог-семья-специалист, а также роль цифровых инструментов в инклюзивном образовании. Также анализируется существующий опыт и перспективные направления развития инклюзивного образования в системе образования Узбекистана.

Ключевые слова: дошкольное образование, инклюзивное образование, инновационные подходы, индивидуальная программа развития (ИПР), мультисенсорное образование, сотрудничество педагога, семьи и специалиста, цифровые инструменты, арт-терапия, музыкотерапия, психологическая поддержка, дети с особыми потребностями, педагогические инновации, квалификация педагогов, социальная интеграция, мониторинг развития.

Abstract: This article discusses modern approaches to creating an inclusive environment in preschool educational organizations, innovative pedagogical technologies, teacher-family-specialist cooperation, and the role of digital tools in inclusive education. It also analyzes existing experiences and promising directions in the development of inclusion in the education system of Uzbekistan.

Keywords: preschool education, inclusive education, innovative approaches, individual development program (IDP), multisensory education, teacher-family-specialist cooperation, digital tools, art therapy, music therapy, psychological support, children with special needs, pedagogical innovations, educator qualifications, social integration, development monitoring.

Bugungi globallashuv sharoitida ta'limning asosiy maqsadlaridan biri — har bir bolaning imkoniyatidan qat'i nazar sifatli ta'lim olishiga sharoit yaratishdir. Maktabgacha ta'lim bosqichida inklyuziv muhitni shakllantirish kelgusida bolalarning ijtimoiylashuvi, o'zini jamiyat a'zosi sifatida his qilishi va psixologik barqarorligini ta'minlaydi. Shu bois innovatsion texnologiyalar, moslashtirilgan dasturlar va ko'p tomonlama hamkorlik inklyuziv ta'limni amalga oshirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim bolalarning birinchi ijtimoiy, ma'naviy va intellektual rivojlanish maydoni bo'lib, har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olgan holda samarali o'qitish jarayonini

tashkil etadi. Inklyuziv ta'lim nogironligi yoki turli rivojlanish xususiyatlariga ega bolalarni umumiy ta'lim jarayoniga qo'shish orqali ularning ijtimoiy moslashuvi, o'zini ifodalashi va qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Inklyuziv muhit – bu barcha bolalarga teng imkoniyatlar yaratadigan ta'lim muhitidir. Bu muhitda pedagoglar, ota-onalar va bolalar birgalikda ishlashadi, farqlarni qadrlashadi va har bir bolaning individual ehtiyojlariga moslashadi. Innovatsion yondashuvlar bolalarning ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanishini kuchaytiradi.

Misol: Bir guruh bolalar bilan o'tkazilgan interaktiv darsda, har bir bola o'z qobiliyatiga mos o'yin va faoliyatga jalb qilinadi. Shu tarzda, ular bir-biridan farqli bo'lishiga qaramay, birgalikda o'rganishadi.

Innovatsion yondashuvlar - maktabgacha ta'limda inklyuziv muhit yaratish uchun quyidagi innovatsion yondashuvlar mavjud:

1. Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish modeli - bu modelda har bir bola individual rivojlanish dasturi asosida o'qitiladi. Pedagog bolaning qiziqishi, rivojlanish sur'ati va ehtiyojlariga qarab moslashtirilgan o'yinlar, sensor mashg'ulotlar, nutq va tafakkurni rivojlantirish uchun individual topshiriqlar ishlab chiqadi.

2. Raqamli texnologiyalar – interaktiv doskalar, ta'limiy ilovalar va videolar orqali bolalarning e'tiborini jalb qilish.

So'nggi yillarda inklyuziv ta'lim uchun maxsus ishlab chiqilgan raqamli materiallar ko'paymoqda: interaktiv o'yinlar, mobil ilovalar, audiovizual kartochkalar, nutqni rivojlantiruvchi elektron dasturlar va AR texnologiyalari.

Interaktiv planshetlar va smart-doskalar: bolalarning diqqatini jalb qiladi, turli qiziqarli o'yinlar orqali bilimlarni mustahkamlaydi.

Ta'limiy ilovalar: rangli grafikalar, animatsiyalar va ovoqli qo'llanmalar yordamida bolalar faol ishtirok etadi.

Virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR): bolalarga turli vaziyatlarni simulyatsiya qilish imkonini beradi, ularning tushunish va qiziqishini oshiradi.

Masalan, ranglar va shakllarni o'rgatish jarayonida interaktiv planshet orqali bolalar to'g'ri javobni tanlab, o'z bilimlarini tekshiradi. Shu bilan ular o'rganish jarayonida qiziqish va motivatsiyani oshiradi.

3. O'yin orqali ta'lim – pedagogik o'yinlar yordamida bolalar ijtimoiy va kognitiv ko'nikmalarni rivojlantiradi.

4. Differensial ta'lim – har bir bolaning qobiliyat va ehtiyojlariga mos dars rejasi tuziladi. Tarbiyachilarning maxsus pedagogika bo'yicha bilimga ega bo'lishi, bolani psixologik baholay olishi, moslashtirilgan dastur tuza olishi va inklyuziv guruhni boshqara olishi zamonaviy talabdir.

5. Ko'p sensorial metodlar – eshitish, ko'rish, teginish va harakat orqali bilim berish. Innovatsion inklyuziv muhitning asosiy ustunliklaridan biri multisensorli metodlardir. Bu metodlar orqali bola ko'rish, eshitish, teginish va harakat orqali bilimni qabul qiladi.

6. Hamkorlikka asoslangan yondashuv – ota-onalar, psixologlar va pedagoglar birgalikda ishlaydi. Inklyuziv ta'lim samaradorligi ko'p darajada uzviy hamkorlikka bog'liq. Defektolog, logoped, psixolog, tarbiyachi va ota-onalar o'zaro hamkorlikda ishlashi inklyuziv muhitni mustahkamlaydi.

Inklyuziv muhitni yaratishda faqat pedagoglar emas, balki ota-onalar va jamiyat ham faol ishtirok etadi:

Ota-onalar bilan seminarlar: bolalarning rivojlanish xususiyatlarini tushuntirish, uyda qo'llash mumkin bo'lgan metodlarni o'rgatish.

Jamiyat bilan hamkorlik: maktabgacha ta'lim markazlari va mahalla tashkilotlari birgalikda bolalarning ijtimoiy integratsiyasini qo'llab-quvvatlaydi.

Resurs almashish: kitoblar, o'yinchoqlar, interaktiv materiallar orqali inklyuziv muhitni boyitish.

Misol: Maktabgacha ta'lim markazida har oy ota-onalar bilan "Bolalar bilan interaktiv o'yinlar" mavzusida seminarlar o'tkaziladi, bunda ota-onalar o'z farzandlari bilan uyda qanday ishlashni o'rganadi.

Inklyuziv muhitni yaratishda pedagogning roli- Pedagoglar inklyuziv muhitning asosiy tashkilotchilari hisoblanadi.

Ular:

- Har bir bolani individual kuzatadi va uning qobiliyatlarini rivojlantiradi;
- Ta'lim jarayonida moslashuvchan strategiyalarni qo'llaydi;
- Bola va ota-onalar bilan samarali kommunikatsiya o'rnatadi;
- Innovatsion metod va vositalarni qo'llaydi.

Inklyuziv muhitni baholash va monitoring - inklyuziv muhit samaradorligini baholash uchun:

- Bolalarning ijtimoiy va kognitiv ko'nikmalarini kuzatish;
- Ota-onalar bilan fikr almashish;
- Pedagoglarning ishlash usullarini tahlil qilish;
- Innovatsion vositalardan foydalanish samaradorligini baholash.

Jadval:

Metod	Maqsadi	Foydasi
Raqamli texnologiyalar	Diqqatni jalb qilish	Interaktiv va qiziqarli ta'lim
O'yin orqali ta'lim	Kognitiv va ijtimoiy ko'nikmalar	Bolalar birga ishlashni o'rganadi
Differensial ta'lim	Individual ehtiyojlar	Har bir bola rivojlanadi
Ko'p sensorial metodlar	Bilimlarni chuqurlash	Bilimlar uzoq muddat yodda qoladi
Hamkorlik	Ota-onalar bilan aloqani mustahkamlash	Yaxshi natija va ijtimoiy integratsiya

Qo'shimcha misol: Guruh mashg'ulotida har bir bola o'z qobiliyatiga mos faoliyat bilan shug'ullanadi. Bu metod bolalarning o'zaro hamkorligini kuchaytiradi va inklyuziv muhitni mustahkamlaydi

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'limda inklyuziv muhitni yaratish va uni rivojlantirish – bu nafaqat har bir bolaning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, balki butun jamiyatning inklyuziv qadriyatlarini mustahkamlashga xizmat qiluvchi muhim jarayondir. Shu sababli, pedagoglar, ota-onalar va jamiyat birgalikda ishlash orqali bolalarga teng imkoniyatlar yaratishi, ularni qobiliyatlarini to'liq rivojlantirishga yordam berishi zarur.

Maktabgacha ta'limda inklyuziv muhitni shakllantirish — bolalarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan muhim yo'nalishdir. Innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar, multisensorli metodlar va mutaxassislar hamkorligi inklyuziv ta'lim samaradorligini oshiradi. Maktabgacha ta'limda inklyuziv muhit bolalarning barcha jihatdan rivojlanishini ta'minlaydi. Innovatsion yondashuvlar pedagoglarga individual ehtiyojlarga moslashish, bolalarning ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Shu bilan birga, ota-onalar va mutaxassislar bilan hamkorlik bolalarning muvaffaqiyatli integratsiyasini kafolatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurashidova, M. (2020). Maktabgacha ta'limda inklyuziv ta'lim metodikasi. Toshkent: O'zbekiston pedagogika universiteti.
2. UNESCO. (2017). Inclusive Early Childhood Education Guidelines. Paris: UNESCO Publishing.
3. Yusupov, D. (2019). Innovatsion yondashuvlar maktabgacha ta'limda. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
4. Tompson, S., & O'Connor, M. (2018). Early Childhood Inclusion: Theory and Practice. London: Routledge.
5. Ministry of Preschool Education of Uzbekistan. (2021). Maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalar qo'llanilishi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi nashri.
6. Sharma, U., & Desai, I. (2020). Inclusive Education in Early Childhood: Global Perspectives. New Delhi: Sage Publications.
7. Vasilieva, L. (2018). Pedagogical strategies for inclusive early childhood education. Moscow: Academy Press.